

DOI 10.32782/2786-9156.109.1.43-52
УДК 343.41:070

Ісаєнко Є. Г., аспірант кафедри кримінального права, процесу і криміналістики Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Київ, Україна)

e-mail: evgeniygennadievichis@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0003-5824-9298>

СУБ'ЄКТ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Статтю присвячено дослідженню суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 Кримінального кодексу України, яке охоплює перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення належного захисту журналістів, що виконують функцію незалежного контролю за владою та суспільно значущими процесами.

У статті здійснено аналіз наукових підходів до визначення суб'єкта кримінального правопорушення, з огляду на загальні та спеціальні ознаки, що можуть визначати відповідальність особи. Увагу зосереджено на дискусійних питаннях щодо можливості притягнення до відповідальності неповнолітніх осіб, використання штучного інтелекту в механізмах перешкоджання журналістській діяльності, а також кримінально-правової відповідальності юридичних осіб. Встановлено, що загальний суб'єкт цього злочину – це фізична осудна особа, яка досягла віку 16-ти років, натомість спеціальний суб'єкт – це службова особа, що використовує свої повноваження для незаконного впливу на журналістів.

Аналіз практики застосування ст. 171 Кримінального кодексу України дає підстави для висновку про необхідність удосконалення правових норм, що регулюють питання кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності журналістів.

Основні результати дослідження засвідчують, що кримінально-правовий механізм захисту журналістів має бути розширений, зокрема через уточнення законодавчих положень щодо відповідальності юридичних осіб, а також правового врегулювання використання штучного інтелекту в контексті інформаційного впливу й цензури.

Результати дослідження сприятимуть глибшому розумінню механізмів захисту прав журналістів, а також розробленню рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання відповідальності за перешкоджання їхній діяльності.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, суб'єкт злочину, журналістська діяльність, правовий захист, спеціальний суб'єкт, кримінальне правопорушення, юридична особа, штучний інтелект.

Постановка проблеми. Журналістика є невід'ємним складником демократичного суспільства, виконуючи функцію контролю за владою, висвітлення суспільно значущих подій та забезпечення права громадян на отримання достовірної інформації. У зв'язку з цим журналісти нерідко постають перед різними формами перешкоджання їхній професійній діяльності, і такі дії потребують відповідної кримінально-правової оцінки. Для притягнення до кримінальної відповідальності за зазначені делікти важливо встановити особу, яка їх вчинила.

Актуальність дослідження суб'єкта перешкоджання законній професійній діяльності журналістів зумовлена необхідністю визначення кола осіб, які можуть бути відповідальними за такі правопорушення, а також удосконаленням механізмів правового захисту журналістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, а також пошук шляхів їх розв'язання були предметом наукових досліджень у працях

Я. С. Безпалої, А. А. Вознюка, Ю. В. Гродецького, К. П. Задой, С. Я. Лихової, Р. О. Мовчана, В. І. Павликівського, Є. В. Пилипенка, Є. О. Письменського, А. В. Савченка, О. О. Семенюка, Р. Р. Сосков, Ю. В. Сподарик та ін. Попри значні досягнення вчених у розробленні окресленої проблематики, чимало дискусійних питань у цьому напрямі кримінально-правового регулювання залишаються досі не вирішеними. Це негативно позначається на ефективності протидії кримінальним правопорушенням проти журналістів. Зокрема, привертають увагу питання суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України. Йдеться зокрема про вік, з якого настає відповідальність, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, а також питання використання штучного інтелекту у випадках вчинення таких деліктів.

Формулювання цілей. Метою цього дослідження є аналіз кримінально-правових ознак суб'єкта перешкоджання професійній діяльності журналістів в межах кримінально-правової характеристики цього делікта.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне законодавство й теорія кримінального права України визнають два види суб'єктів кримінального правопорушення – загальний і спеціальний. Вони обидва характеризуються наявністю таких обов'язкових ознак: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, що вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Для спеціального суб'єкта, крім зазначених, повинні встановлювати також додаткові ознаки, що передбачені КК України.

О. О. Дудоров слушно зазначає, що в низці випадків закон передбачає відповідальність осіб, наділених, крім загальних ознак суб'єкта, додатковими ознаками. Останні характеризують відповідну особу як спеціального суб'єкта: лише він може вчинити певне кримінальне правопорушення. Додаткові ознаки конкретного складу кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом можуть бути безпосередньо визначені в диспозиції відповідної норми КК України, або в спеціальній нормі, або визначені шляхом тлумачення відповідної норми КК України [1, с. 142–143].

В. Я. Тацій зауважує, що ознаки спеціального суб'єкта доповнюють загальне поняття суб'єкта злочину, виконуючи роль додаткових [2, с. 172].

В. М. Куц має частково інші погляди на визначення загального та спеціального суб'єкта злочину. На його переконання, додаткові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення не завжди перетворюють його із загального на спеціальний. За наявності додаткових ознак, прямо передбачених у законі, суб'єкт може залишатися загальним. Учений вважає, що загальний суб'єкт – це та особа, яка вчиняє діяння, заборонене кримінальним законом загалом. У разі вчинення такого діяння суб'єкт порушує загальну кримінально-правову заборону. Натомість спеціальний суб'єкт, зауважує В. М. Куц, позначає особу, яка вчиняє діяння, що заборонене не для всіх без винятку осіб, а лише для певної їх категорії, до якої ця особа входить. Наприклад, посадова особа, військовослужбовець є спеціальними суб'єктами не загалом, а стосовно лише відповідної групи злочинів – службових, військових. Ці суб'єкти порушують не загальну, а спеціальну кримінально-правову заборону, яка лише їм адресована. Крім загального та спеціального суб'єктів, існує також загальний суб'єкт із додатковими ознаками – це суб'єкт, що має поряд з обов'язковими ще й додаткові ознаки, передбачені кримінальним законом, але вони не перетворюють його на спеціального суб'єкта [3, с. 22].

А. А. Вознюк переконує, що суб'єкта кримінального правопорушення логічно розглядати як родові поняття, а окремі його види (загальний та спеціальний) – як видові [4, с. 523; 5, с. 284].

Оцінюючи наведені положення, можна дійти висновку, що суб'єкт кримінального правопорушення наділений низкою загальних і спеціальних ознак, які визначають його юридичну відповідальність.

Ключовими критеріями суб'єкта злочину є осудність і досягнення певного віку, що гарантує можливість особи усвідомлювати власні дії та вільно обирати варіант поведінки. Відсутність свободи волі змінює соціальну значущість і юридичну оцінку вчиненого діяння. В окремих випадках законодавство встановлює додаткові ознаки суб'єкта, які утворюють спеціальний суб'єкт. Вони можуть бути визначені безпосередньо в кримінальному законі або шляхом його тлумачення.

Науковці пропонують різні підходи до розмежування загального та спеціального суб'єктів. Деякі вчені вважають, що додаткові ознаки автоматично перетворюють загального суб'єкта на спеціального, натомість інші стверджують, що навіть за наявності додаткових характеристик суб'єкт може залишатися загальним. Зазначене засвідчує, що загалом концепція суб'єкта кримінального правопорушення є багаторівневою, а його класифікація – предметом наукової дискусії. Однак спільним для всіх підходів є визнання того, що відповідальність особи зумовлена як загальними, так і спеціальними ознаками, закріпленими в кримінальному праві.

Наразі суб'єктами всіх трьох форм вчинення кримінального проступку за ст. 171 КК України, а саме умисного перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, впливу на журналіста з метою перешкоджання виконанню ним професійних обов'язків і переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю, є загальний. Тобто законодавець свідомо не наділив правопорушника додатковими обов'язковими юридичними ознаками, як цього вимагає поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 18 КК України.

Водночас слушно зауважують вчені, що визнання певного суб'єкта кримінального правопорушення загальним не унеможливорює випадки вчинення цього делікту службовою особою [6].

Обов'язковою ознакою суб'єкта досліджуваних деліктів є вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність за вчинене.

Аналіз положень ст. 22 та 171 КК України дає підстави стверджувати, що суб'єктом перешкоджання законній професійній діяльності журналістів є фізична особа, яка досягла віку 16-ти років. У зв'язку з цим постає запитання: чи варто знижувати вік кримінальної відповідальності за досліджуваний делікт.

У теорії кримінального права до критеріїв зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за певне кримінальне правопорушення, належать: здатність осіб, які досягли віку 14-ти років, усвідомлювати суспільну небезпечність і кримінальну протиправність відповідних діянь; високий рівень суспільної небезпечності цих правопорушень та їх умисний характер; відносна поширеність зазначених діянь серед осіб віком від 14-ти років; наявність кримінально-правових заходів, що можуть бути застосовані до неповнолітніх, забезпечуючи як репресивний, так і виховний вплив [7, с. 140; 8, с. 237; 9, с. 83].

Вивчення судової практики застосування ст. 171 КК України дає підстави стверджувати про відсутність підстав для зниження віку кримінальної відповідальності за це діяння. Тому Я. С. Безпала слушно стверджує, що законодавець цілком обґрунтовано не відніс діяння, передбачені ст. 171 КК України, до тих злочинів, кримінальна відповідальність за вчинення яких настає з віку 14 років [10, с. 110]. Ми також поділяємо позицію Є. В. Пилипенка з приводу того, що законодавець цілком обґрунтовано не включив злочини, які полягають у перешкодженні діяльності, до переліку злочинів, відповідальність за які настає з віку 14 років. По-перше, бланкетний характер диспо-

зицій, складність об'єктивних ознак цих злочинів дають підстави засумніватися, що особа віком від 14-ти до 16 років здатна усвідомити фактичні ознаки й суспільну небезпечність цих злочинів. По-друге, не можна стверджувати, що ці злочини поширені серед підлітків, адже їм доволі складно вчинити такий злочин через їхні фізичні дані та соціальний статус. Навіть серед дорослих такі злочини не можна визнати поширеними, з огляду на їхню питому вагу в загальній структурі злочинності. По-третє, більшість із них (принаймні основні склади) належать до злочинів невеликої або середньої тяжкості, і тільки перешкодження діяльності Збройних Сил України й інших військових формувань – до тяжких. Отже, підстав для зниження віку кримінальної відповідальності за перешкодження діяльності нині немає [11, с. 149–150].

Попри те, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, загальний, крім випадків вчинення зазначеного делікту службовою особою, з цього правила можуть бути винятки.

Слушною видається підхід Є. В. Пилипенка в тому, що особа, яка є носієм права на законну діяльність, не може бути суб'єктом злочину, що полягає в перешкодженні такій діяльності. Наприклад, не може військовослужбовець Збройних Сил України бути суб'єктом перешкодження законній діяльності Збройних Сил України чи інших військових формувань, член профспілки чи політичної партії – діяльності цих об'єднань тощо. Перешкодження – це певний вплив «ззовні», тому не можна перешкоджати самому собі або певному об'єднанню, членом якого є особа. Якщо особа, яка є членом певного об'єднання (громадського об'єднання, політичної партії, профспілки, військового формування тощо), перешкоджає діяльності такого об'єднання, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності тільки тоді, якщо в її діях є ознаки іншого складу злочину (службового, проти життя, здоров'я, власності тощо), ніж перешкодження діяльності, або до інших видів відповідальності (цивільної, адміністративної тощо) [11, с. 150].

З огляду на зазначене, суб'єктом перешкодження законній професійній діяльності журналістів не може бути журналіст.

В епоху глобалізації та активного розвитку цифрових технологій в контексті дослідження суб'єкта кримінального правопорушення важливо зазначити про *штучний інтелект*.

О. Е. Радутний за результатами дослідження питань штучного інтелекту як суб'єкта злочину дійшов таких висновків і пропозицій: 1) перенесення значного сектору життєдіяльності людини до віртуальних світів є неминуchoю подією, зокрема передбачуваною як певного соціального клапана; 2) віртуальним світом і повсякденним життям (роботою програм, механізмів, приладів, обладнання) у найближчому майбутньому може цілком опікуватися штучний інтелект (Artificial Intelligence, скорочено – AI) або суперінтелект (Super Artificial Intelligence, скорочено – SAI), який стане розумнішим, досконалішим й усвідомленішим за людину; 3) штучний інтелект (електронна особа, особистість) може бути наділений здатністю усвідомлювати фактичну сторону, усвідомлювати суспільну небезпечність власних дій або бездіяльності та їх наслідків, керувати поведінкою за можливості вибору (наявність декількох варіантів поведінки); 4) штучний інтелект (електронна особа, особистість) може бути визнаний суб'єктом злочину; 5) визнання штучного інтелекту (електронної особи, особистості) суб'єктом злочину буде доцільним й обґрунтованим лише за умови переопрацювання всієї системи кримінального права поза спокусливим наслідуванням науковій або політичній моді [12, с. 113–114].

Питання щодо можливості визнання штучного інтелекту суб'єктом кримінальної відповідальності за досліджувані діяння є спірним, оскільки чинне законодавство

України не визнає штучний інтелект правосуб'єктом учасником правовідносин. Проте використання технологій штучного інтелекту може бути інструментом для вчинення таких правопорушень, як автоматизоване цензурування контенту (незаконна заборона висвітлення тем або демонстрування осіб); обмеження доступу журналістів до інформації через алгоритми фільтрації або дезінформацію; використання штучного інтелекту для переслідування журналістів, зокрема через створення фейкових матеріалів, бот-атак у соціальних мережах тощо.

До кримінальної відповідальності в таких випадках слід притягувати відповідних фізичних осіб, які використовують штучний інтелект для перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Водночас слід урахувати і юридичних осіб у випадках, якщо їх уповноважені особи вчиняють зазначені кримінальні правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи. Саме такі фізичні та юридичні особи володіють, керують або свідомо використовують ІІ-системи для перешкоджання журналістській діяльності. Це може бути як окрема особа, так і група осіб.

У контексті зазначеного доцільно виокремити підстави відповідальності юридичних осіб, уповноважені особи яких можуть перешкоджати законній професійній діяльності журналістів.

Р. Р. Сосков зауважує, що в дослідженнях, присвячених кримінально-правовому захисту журналістів та їхньої професійної діяльності, висвітлюють питання щодо можливості запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб у вітчизняний кримінальний закон, зокрема в контексті кримінальних правопорушень щодо журналістів [13, с. 141–146], однак автор конкретних пропозицій з цього приводу не висловлює.

Натомість Є. В. Пилипенко переконаний, що запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб суперечить вітчизняній теорії кримінального права і є недоцільним, оскільки юридична особа не наділена свободою волі, не здатна усвідомлювати значення власних дій, мети покарання щодо неї не може бути досягнуто. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб принципово не відрізняються від стягнень, які застосовують в інших галузях права, а отже, можуть бути реалізовані за межами кримінального права [11, с. 147].

Справді, у межах дискусії про ознаки суб'єкта перешкоджання діяльності журналіста слід розглянути питання про доцільність застосування **заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб** за вчинення в їхніх інтересах кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України. Зосередимо увагу не на юридичній природі та завданнях застосування цих заходів, а власне на юридичній особі як можливому «квазісуб'єкті» перешкоджання журналістській діяльності.

Єдиною правовою підставою, передбаченою розділом V Особливої частини КК України, для застосування таких заходів є вчинення уповноваженою особою кримінального правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи, передбаченого ст. 160 КК України («Підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму»).

Водночас доцільно з'ясувати, чи можливі на практиці ситуації, за яких перешкоджання законній професійній діяльності журналіста здійснюють від імені та в інтересах певної юридичної особи? На нашу думку, такі випадки є реальними, тож спробуємо обґрунтувати таку позицію.

У сучасному діловому світі, де домінує великий капітал і значна частка бізнес-активності припадає на корпорації (великі компанії), чимало так званих білокомірцевих кримінальних правопорушень вчиняють саме комерційні юридичні особи. Це

засвідчують, зокрема, статистичні дані розгляду відповідних категорій кримінальних справ у розвинених країнах.

З огляду на кількість і зміст журналістських розслідувань, що викривають різноманітні протиправні схеми у сфері бізнесу, можна стверджувати про наявність непоодиноких випадків залякування, переслідування та загалом незаконного впливу на журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

Одним із сучасних і масштабних прикладів протиправного втручання в діяльність журналістів може бути розслідування діяльності «Wirecard AG» – німецької фінансової компанії, що займалася наданням сучасних фінансових послуг. У червні 2020 року компанію було оголошено банкрутом після того, як виявлено реалізовані керівництвом компанії масштабні шахрайські схеми, спрямовані проти клієнтів. Після того, як журналіст відомої англійської газети «Financial Times» Д. Маккрам почав розслідування діяльності «Wirecard AG» на підставі інформації, отриманої від третіх осіб, ця фінансова компанія стала переслідувати його різними способами, намагалася перешкодити його репортажам, звинувачувала в неетичній та протиправній поведінці й навіть розпочала кампанію з дискредитації цього журналіста в соціальних мережах. Зрештою знадобилося активне втручання керівництва газети «Financial Times», щоб забезпечити безпеку репортера й відновити його ділову репутацію [14].

В українських реаліях, з огляду на високий рівень «олігархізації» та корупції в економіці, підпорядкованість чималої кількості великих фінансово-промислових груп інтересам окремих осіб, які мають вагомий вплив у владних структурах і суспільстві, можна спрогнозувати, що ці компанії намагатимуться свою господарську діяльність «закрити» від журналістів, зробити її «непрозорою для суспільства». У разі спроб журналістських розслідувань вони вдаватимуться до різноманітних способів перешкодження журналістській діяльності.

Отже, необхідно доповнити п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 171 КК України. Такий законодавчий крок уможливить застосування судами заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, якщо від їхнього імені та в їхніх інтересах уповноважена особа перешкодила законній професійній діяльності журналістів.

Суб'єктом за ч. 3 ст. 171 КК України може бути спеціальний – там зазначено про дії, передбачені частиною другою цієї статті, тобто про вплив або переслідування журналіста, якщо вони були вчинені службовою особою. Там само зазначено і про відповідальність за такі дії, якщо вони були вчинені за попередньою змовою групою осіб, тобто описано такі ситуації, коли в здійсненні впливу на журналіста або його переслідуванні брали участь два чи більше суб'єктів кримінального правопорушення, які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28 КК України). Зауважимо, що обидві ознаки – спеціального суб'єкта, тобто службової особи, і групи осіб уособлюють кваліфікований склад діяння, описаного в ч. 2 ст. 171 КК України.

Для того щоб краще дослідити суб'єктний склад досліджуваного кримінального правопорушення, слід розглянути матеріали судової практики. Отже, наведемо декілька прикладів щодо посад, професій та інших ознак, що характеризують правопорушників, яких суд визнав винними в перешкодженні законній професійній діяльності журналістів. Зокрема, у вироках судів, винесених упродовж 2019–2024 рр. зазначено про таких суб'єктів: охоронці котеджних містечок, житлових комплексів, супермаркетів, керівник служби охорони підприємства, директор департаменту безпеки банку, фізична особа – підприємець, адміністратор інтернет-клубу, директор товариства з обмеженою відповідальністю, начальник міського (районного) відділу поліції, голова (депутат) сільської (районної) ради та просто пересічні громадяни,

які здійснювали перешкоджання внаслідок певних особистих мотивів – наприклад, водій – учасник ДТП в стані алкогольного сп'яніння або особа, яка проживає поруч з квартирою, де відбувалася зйомка журналістського сюжету.

Судова практика свідчить, що перешкоджання законній професійній діяльності журналістів здійснюють особи, які займають різні посади та працюють у різних сферах. Це можуть бути як представники охоронних структур (охоронці, керівники безпеки), так і посадові особи державних та приватних установ (депутати, керівники підприємств, адміністратори). Немає єдиної соціальної чи професійної групи, яка переважно вчиняє такі дії. Це можуть бути як службові особи, так і пересічні громадяни.

Водночас слід зауважити, що якщо в одних випадках ішлося про безпосередній зв'язок між службовими або професійними функціями суб'єкта й мотивом і характером перешкоджання журналістській діяльності, то в інших, навпаки, про відсутність такого зв'язку – особа стала випадковим «свідком» діяльності журналіста, у неї виник раптовий умисел на перешкоджання цій діяльності, здебільшого через особисту неприязнь, агресивне ставлення до журналістської діяльності загалом, бажання помститися за відзнятий сюжет, грубо перервати інтерв'ю тощо.

Наприклад, у вироку Приморського районного суду м. Одеси було зазначено, що ОСОБА_3 є громадянином України із середньою освітою, неодружений, інвалід II групи, працює охоронцем в Одеській державній академії будівництва та архітектури, зареєстрований та фактично проживає за адресою: АДРЕСА_1, раніше не судимий. Тобто суд наводить ознаки, що характеризують особу кримінального правопорушника.

Далі суд установив, що обвинувачений ОСОБА_3, перебуваючи в освітньому закладі Одеської державної академії будівництва та архітектури в м. Одесі, умисно, з метою перешкоджання виконанню журналістом його професійних обов'язків, учинив стосовно журналіста інформаційного агентства «Українська служба інформації» ОСОБА_6, яка прибула для виконання редакційного завдання на предмет дотримання техніки пожежної безпеки в цьому освітньому закладі, фізичний вплив, що полягав у зриванні посвідчення журналіста, яке було прикріплено на її одязі, моральному впливі, що передбачав нецензурні висловлювання на її адресу, а також використовуючи перевагу власної фізичної сили, змусив ОСОБА_6 залишити приміщення освітнього закладу. Тим самим ОСОБА_3 вчинив перешкоджання законній професійній діяльності журналіста під час виконання ним професійних обов'язків [15].

Висновки. Дослідження суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, є надзвичайно важливим для забезпечення ефективного кримінально-правового захисту журналістів та їхньої професійної діяльності. Визначення кола осіб, які можуть бути відповідальними за такі злочини, дає змогу не лише уточнити правові межі притягнення до кримінальної відповідальності, а й сприяти вдосконаленню законодавчого регулювання.

Аналіз теоретичних положень і судової практики дає підстави сформулювати низку ключових висновків.

По-перше, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 КК України, є фізична особа, яка досягла віку 16-ти років і є осудною. Нині практика не дає підстав вважати, що особи віком від 14-ти до 16 років масово вчиняють такі правопорушення, що засвідчує недоцільність зміни вікового порогу відповідальності.

По-друге, суб'єктом злочину за ст. 171 КК України є загальний суб'єкт, за винятком випадків, коли правопорушення вчинене службовою особою, що в такому разі перетворює його на спеціального суб'єкта. Це стосується ситуацій, коли переслідування

або інші форми перешкоджання журналістам здійснюють унаслідок використання службового становища особи. Додатково слід зазначити, що журналіст не може бути суб'єктом злочину, передбаченого цією статтею, оскільки не може перешкоджати власній діяльності.

По-третє, хоча чинне законодавство України не визнає штучний інтелект правосуб'єктним учасником правовідносин, його використання може бути інструментом незаконного впливу на журналістів. До кримінальної відповідальності в таких випадках слід притягувати відповідних фізичних осіб, які використовують штучний інтелект для перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Водночас слід урахувати і юридичних осіб у випадках, якщо їхні уповноважені особи вчиняють зазначені кримінальні правопорушення від імені та в інтересах юридичної особи. Саме такі фізичні та юридичні особи володіють, керують або свідомо використовують ШІ-системи для перешкоджання журналістській діяльності. Це може бути як окрема особа, так і група осіб.

По-четверте, у сучасних умовах необхідно розглянути можливість притягнення до відповідальності юридичних осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів, якщо їхні уповноважені особи діють від імені та в інтересах цих суб'єктів господарювання. З огляду на це слід доповнити п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 171 КК України. Такий законодавчий крок уможливить застосування судами заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, якщо від їхнього імені та в їхніх інтересах уповноважена особа перешкодила законній професійній діяльності журналістів.

По-п'яте, аналіз судової практики демонструє, що перешкоджання журналістській діяльності – поширене явище, яке може мати різні форми і мотиви, а відповідальність за такі дії несуть люди з різним статусом у суспільстві.

Отже, результати здійсненого дослідження засвідчують необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства у сфері захисту журналістів. Зокрема, необхідно розглянути питання впровадження нових підходів до визначення суб'єкта злочину, уточнення критеріїв спеціального суб'єкта, а також удосконалення механізмів відповідальності юридичних осіб і регулювання використання новітніх технологій у цій сфері. Це дасть змогу підвищити ефективність боротьби з кримінальними правопорушеннями проти журналістів і зміцнити правові гарантії їхньої професійної діяльності.

Використані джерела:

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. – 6-те вид., мерероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
3. Куц В. М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1996. № 1. С. 17–23.
4. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.
5. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.
6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.45-63>

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Климентя. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.
8. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
9. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.
10. Безпала Я. С. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 211 с.
11. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сєвєродонецьк, 2018. 228 с.
12. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. Інформація і право. 2017. № 4 (23). С. 106-115.
13. Сосков Р. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності : дис. ... наук. ступеня д-ра філософ. : 081 «Право». Дніпро, 2024. 308 с. 141-146.
14. McCrum D. Wirecard and me: Dan McCrum on exposing a criminal enterprise. *Financial Times*. September 3, 2020. URL: <https://www.ft.com/content/745e34a1-0ca7-432c-b062-950c20e41f03>
15. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 20 жовтня 2021 р. Справа № 522/12416/21 Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100540215>

References:

1. Dudorov, O. O., & Khavroniuk, M. I. (2014). *Kryminalne pravo: Navchalnyi posibnyk* [Criminal law: Textbook]. Kyiv: Vaite. [in Ukrainian]
2. Taii, V. Ia., Tiutiuhin, V. I., & Borysov, V. I. (Eds.). (2020). *Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna* [Criminal law of Ukraine: General part]. (6th ed.). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
3. Kuts, V. M. (1996). Teoretyko-prykladni aspekty problemy subiekta zlochyynu [Theoretical and applied aspects of the problem of the subject of crime]. *Visnyk universytetu vnutrishnikh sprav* [Bulletin of the University of Internal Affairs], (1), 17–23. [in Ukrainian]
4. Vozniuk, A. A. (2018). *Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochyynnykh obiednan ta uchast u nykh: Monohrafiia* [Criminal liability for the creation of criminal associations and participation in them: Monograph]. Kyiv: FOP Maslakov. [in Ukrainian]
5. Vozniuk, A. A. (2018). *Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochyynnykh obiednan ta uchast u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku: Dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08* [Theoretical and practical problems of criminal liability for the creation of criminal associations and participation in them as an encroachment on public safety: Doctoral dissertation]. Kyiv. [in Ukrainian]
6. Vozniuk, A. A., & Mishura, M. V. (2024). Subiekt zlovzhyvannia vplyvom: Aktualni pytannia doktryny kryminalnogo prava ta pravozastosuvannia [The subject of abuse of influence: Current issues of criminal law doctrine and law enforcement]. *Visnyk Luhanskoho navchalno-naukovoho institutu imeni E. O. Didorenka* [Bulletin of the Luhansk Educational and Scientific Institute named after E. O. Didorenko], (3)(107), 45–63. <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.45-63> [in Ukrainian]
7. Melnyk, M. I., & Klyment, V. A. (Eds.). (2009). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Pidruchnyk* [Criminal law of Ukraine. General part: Textbook]. (5th ed.). Kyiv: Atika. [in Ukrainian]
8. Navrotskyi, V. O. (Ed.). (2013). *Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna: Pidruchnyk* [Ukrainian criminal law. General part: Textbook]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
9. Vozniuk, A. A. (2016). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna: Konspekt lektsii* [Criminal law of Ukraine. General part: Lecture notes]. Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian]
10. Bezpala, Ya. S. (2014). *Kryminalna vidpovidalnist za pereshkodzhannia zakonnoi profesiinii diialnosti zhurnalistiv: Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08* [Criminal liability for obstructing the lawful professional activity of journalists: PhD dissertation]. Kharkiv. [in Ukrainian]
11. Pylypenko, Ye. V. (2018). *Pereshkodzhannia diialnosti u kryminalnomu pravi Ukrainy: Dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08* [Obstruction of activity in the criminal law of Ukraine: PhD dissertation]. Sievierodonetsk. [in Ukrainian]
12. Radutnyi, O. E. (2017). Shtuchnyi intelekt yak subiekt zlochyynu [Artificial intelligence as a subject of crime]. *Informatsiia i pravo* [Information and Law], (4)(23), 106–115. [in Ukrainian]

13. Soskov, R. R. (2024). *Problemy kryiminalnoi vidpovidalnosti za pereshkodzhannia profesiinii zhurnalistiskii diialnosti: Dys. ... nauk. stupenia d-ra filosofii: 081 "Pravo"* [Problems of criminal liability for obstructing professional journalistic activity: PhD dissertation]. Dnipro. [in Ukrainian]
14. McCrum, D. (2020, September 3). *Wirecard and me: Dan McCrum on exposing a criminal enterprise*. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/745e34a1-0ca7-432c-b062-950c20e41f03>
15. Vyrok Prymorskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 20 zhovtnia 2021 r., Sprava № 522/12416/21 [Verdict of the Prymorskyi District Court of Odesa city from October 20, 2021, Case No. 522/12416/21]. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen* [Unified State Register of Court Decisions]. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100540215> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 28.02.2025

Isaienko Ye., Postgraduate Student at the Department of Criminal Law, Procedure and Criminology, Kyiv University of Intellectual Property and Law of the National University "Odesa Law Academy" (Kyiv, Ukraine)

THE SUBJECT OF OBSTRUCTION OF LEGAL PROFESSIONAL JOURNALISTIC ACTIVITY

This article examines the subject of a criminal offense as stipulated in Article 171 of the Criminal Code of Ukraine, which encompasses obstruction of legal professional journalistic activities. The relevance of the study is determined by the necessity of ensuring adequate protection for journalists who perform the function of independent oversight over authorities and socially significant processes.

The article analyzes scientific approaches to defining the subject of a criminal offense, considering both general and special characteristics that may determine an individual's responsibility. Special attention is paid to the discussion on the possibility of holding minors accountable, the use of artificial intelligence in mechanisms of obstruction of journalistic activity, and the criminal liability of legal entities. It has been established that the general subject of this crime is defined as a legally competent individual who has reached the age of 16, while a special subject is a public official who abuses their powers to unlawfully influence journalists.

The analysis of the practice of applying Article 171 of the Criminal Code of Ukraine leads to the conclusion that legal provisions governing criminal liability for obstructing lawful journalistic activities require improvement.

The key findings of the study indicate that the criminal-legal protection mechanism for journalists should be expanded, particularly by clarifying legislative provisions on the liability of legal entities and establishing legal regulation of the use of artificial intelligence in the context of informational influence and censorship.

The results of this research will contribute to a deeper understanding of the mechanisms of journalist rights protection, as well as to the development of recommendations for improving legislative regulation of liability for obstruction of their activities.

Key words: criminal liability, subject of crime, journalistic activity, legal protection, special subject, criminal offense, legal entity, artificial intelligence.